

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ РОЛІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ШЛЯХІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЙОГО ФУНКЦІЙ

Живко М.О.,
к.ю.н., доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Львівський університет бізнесу та права

Петрушак Т.І.,
слухач магістратури
факультету з підготовки слідчих слідчого відділення
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті з'ясовано суть поняття «кримінальне право», досліджено основні тенденції ролі кримінального права в суспільстві та шляхи реалізації його функцій.

Ключові слова: кримінальне право, завдання кримінального права, функції кримінального права, кримінальна відповідальність, превенція.

Живко М.А., Петрушак Т.И. / ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ СОВРЕМЕННОГО ПОНИМАНИЯ РОЛИ УГОЛОВНОГО ПРАВА И ПУТЕЙ РЕАЛИЗАЦИИ ЕГО ФУНКЦИЙ / Львовский университет бизнеса и права, Львовский государственный университет внутренних дел, Украина
В статье выявлена сущность понятия «уголовное право», исследованы основные тенденции роли уголовного права в обществе и пути реализации его функций.

Ключевые слова: уголовное право, задачи уголовного права, функции уголовного права, уголовная ответственность, превенция.

Zhyvko M.O., Petrushchak T.I. / THE MAIN TRENDS OF THE MODERN UNDERSTANDING OF THE ROLE OF CRIMINAL LAW AND WAYS TO IMPLEMENT ITS FUNCTIONS / Lviv university of business and law, Lviv state university of internal affairs, Ukraine

Educational function of criminal policy and socio-integrative function of criminal law given priority over social and preventive and penal (penalty) tasks. But pretty soon shift of attention from the act in figure and overall rehabilitation model led to a number of negative effects. First, there was a problem unduly broad discretion (discretion) in the judicial and penal Justice to implement "treatment" with offenders. Second, was subjected to sharp criticism of the term "re – fix", transforming the prison in "clinic reformer" and treated as "treating disease." Thirdly, the system has caused serious criticism of indeterminate sentences, ie their removal without precise term of imprisonment with the possibility of dismissal only after the «treatment» (the amendment).

Key words: criminal law, criminal law objectives, functions of criminal law, criminal liability prevention.

Актуальність тематики та постановка проблеми.

З'ясування поняття кримінального права в різних значеннях буде неповним, якщо не розкрити розуміння його призначення та ролі в сучасному праві зарубіжних держав, а також мету, задля якої воно існує, якої необхідно досягти (тобто завдання), та функції, які має виконувати. Кримінальне право – одна з фундаментальних галузей права, законодавства. Кримінальне право як галузь права – це система (сукупність) юридичних норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили [1]. Воно відіграє важливу роль у суспільстві. Проблема функцій права як у теоретичній, так і прикладній юриспруденції вивчалася багатьма ученими, при цьому спричиняла різні погляди з приводу структури функцій, характеристики окремих видів і форм реалізації. Також серед вчених-правознавців все ще не має згоди стосовно самого визначення функції права. Тому дана тема дозволяє віднести її до числа недостатньо досліджуваних у сучасній теорії права.

Мета дослідження. Дослідити основні тенденції сутності та ролі кримінального права в суспільстві та шляхи реалізації його функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язання даної проблеми дає підстави стверджувати, що деякі аспекти цієї проблеми висвітлювалися по-різному в роботах С.С. Алексєєва [2], Д.І. Анісімова [3], М.І. Байтіна [4], В.К. Дуюнова [5], А.С. Оцяця [6], Т.Н. Радько [7], В.Г. Смирнова [8], Ю.Г. Ткаченко [9] та ін. Складність і специфіка явищ, що визначалися через дефініцію «функція», спричинили багатозначність даного поняття.

Виклад основного матеріалу. Завданням кримінального права України є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного ладу від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [10].

А як же трактується призначення та роль кримінального права в сучасних зарубіжних державах? Завданням кримінального права більшості держав є охорона інтересів суспільства від злочинних посягань та попередження злочинів. Конкретні формулювання можуть відрізнятися в деталях (наприклад, Кримінальний кодекс штату Нью-Йорк так формулює ці завдання: «заборонити поведінку, яка не виправдано та не пробачливо заподіє або загрожуватиме завдати істотної шкоди індивідуальним або громадським інтересам» і «забезпечити публічну безпеку, попереджаючи вчинення посягань за допомогою страхітливого впливу покарань, що накладаються, соціального відновлення особистості засуджених, а також їх ізоляції, коли це потрібно в інтересах охорони суспільства»), але суть їх в цілому однакова.

У кримінальному законодавстві більшості закордонних країн норми, що визначають його завдання, відсутні. Відповідна традиція більшою мірою характерна для країн Балтії, Співдружності Незалежних Держав. Наприклад, у ст. 2 Кримінального кодексу Російської Федерації вказується, що завданнями цього Кодексу є: охорона прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного ладу Російської Федерації від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також попередження злочинів [11].

Для здійснення цих завдань даний Кодекс встановлює основу і принципи кримінальної відповідальності, визначає, які небезпечні для особистості, суспільства або держави діяння визнаються злочинами, і встановлює види покарань та інших заходів кримінально-правового характеру за вчинення злочинів.

Завданнями Кримінального кодексу Азербайджанської Республіки є: забезпечення миру і безпеки людства, охорона прав і свобод людини і громадянина, власності, економічної діяльності, громадського порядку та громад-

ської безпеки, довкілля, конституційного ладу Азербайджанської Республіки від злочинних посягань, а також попередження злочинів, які передбачені ст. 2 КК [11]. З урахуванням соціального призначення кримінального закону Азербайджанської Республіки КК, крім охоронного завдання, виділяє додатково ще одне самостійне завдання – попереджувальне. Відповідно до цього у ст. 2 КК в якості його завдання вказується попередження злочинів.

Частина 1 ст. 2 КК Республіки Казахстан завданнями Кримінального кодексу називає захист від злочинних зазіхань у першу чергу прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, власності, прав і законних інтересів організації і лише потім – захист громадського порядку й безпеки, навколишнього середовища, конституційного ладу й територіальної цілісності Республіки, охоронюваних законом інтересів суспільства й держави [13]. З урахуванням нової, характерної для демократичного суспільства системи цінностей об'єктів кримінально-правового захисту побудована й структура Особливої частини КК Республіки Казахстан.

У ст. 2 кримінального кодексу Республіки Узбекистан також формулюються завдання, в числі яких названі: 1) охорона від злочинних посягань особистості, її прав і свобод, інтересів суспільства і держави, власності, природного середовища, миру, безпеки людства; 2) попередження злочинів; 3) виховання громадян у дусі дотримання Конституції і законів республіки [12].

У статті 2 КК Білорусії вказується, що завданням цього Кодексу є охорона «миру і безпеки людства, людини, її прав і свобод, власності, прав юридичних осіб, природного середовища, громадських і державних інтересів, конституційного ладу Республіки Білорусь, а також встановленого правопорядку від злочинних посягань» [13, с. 4]. Далі у зазначеній статті йдеться про те, що Кримінальний кодекс «сприяє попередженню злочинних посягань, вихованню громадян у дусі дотримання законодавства Республіки Білорусь» [13].

Однак і тут є певні істотні відмінності в термінології. Зокрема, КК Грузії (ч. 3 ст. 1) визначає не завдання, а цілі Кримінального кодексу [14], а КК Киргизстану (ч. 1 ст. 1) [15], Республіки Молдова (ст. 2) [16] досить чітко проводять межу між його цілями й завданнями.

Отже, цілями Кримінального кодексу Киргизької Республіки є: попередження злочинів, охорона особистості, прав і свобод громадян, юридичних осіб, власності, природного середовища, громадського порядку та безпеки, конституційного ладу Киргизької Республіки, миру і безпеки людства від злочинних посягань [15].

Згідно зі ст. 2 КК Республіки Молдова цілі кримінального закону – захищати від злочинів особистість, її права і свободи, власність, навколишнє середовище, конституційний лад, суверенітет, незалежність і територіальну цілісність Республіки, мир, безпеку людства, а також увесь правопорядок [16].

У польській правничій літературі деякі проблеми функцій кримінального права обґрунтували в своїх роботах В. Варкалло, М. Гінтовт-Янковіч, Ч. Знамеровскі, Є. Ковальскі, Є. Кондека, Л. Лернелль, В. Лянґ, А. Стельмаховскі, В. Чахурскі, А. Шпунар та ін. У контексті кримінального права Польщі досліджуються функції покарання: каральна (репресивна, пенальна), попереджувальна (превентивна), виховна.

Через репресивно-каральну (каральна, деякі автори називають її штрафною, пенальною) функцію кримінальна відповідальність чинить вплив як акт відплати держави щодо правопорушника, а також виступає як засіб, що запобігає новим правопорушенням [3, с. 50-54]. Відповідальність тут виступає уособленням негативної реакції держави на скоєне правопорушення; це акт покарання від імені держави та засіб запобігання нових правопорушень. Покарання реалізується або шляхом зміни правового ста-

туса порушника завдяки обмеженню його прав та свобод, або ж шляхом покладення на нього додаткових обов'язків. Однак покарання не є самоціллю відповідальності, оскільки вона не повинна принижувати правопорушника чи бути жорстокою [106, с. 512].

На думку О.Ф. Скакун [17, с. 434], ця функція притаманна, насамперед, кримінальній та адміністративній відповідальності, але також і цивільній (штраф, відмова в захисті суб'єктивного цивільного права). Каральні санкції мають відносно визначений характер, встановлюють вищу або нижчу межу покарання (стягнення): його призначення залежить від обставин правопорушення, ступеня вини, характеристики особи та інших обставин.

Є. Ковальський [18, с. 266], трактуючи відповідальність як обов'язок, що стосується зазнання покарання (ув'язнення, штраф) або виплати відшкодування, або виконання будь-якого іншого задоволення збитків, вбачає її вплив як інструменту запобігання правопорушенню через виховання. Однак не завжди покарання застосовується як виховний засіб стосовно правопорушника. Автор зауважує: якщо йдеться про покарання у вигляді смерті, то тут не існує виховання злочинця. Можна говорити про можливий виховний вплив такого покарання стосовно інших, оскільки діє воно як попередження.

Каральна функція в польському праві, хоча й не досліджується як функція кримінальної відповідальності в загальнотеоретичному аспекті, тим не менш притаманна їй. Розглянемо ще одну функцію кримінального права Польщі – попереджувальну, або превентивну.

На думку українських науковців, коли законодавець передбачає юридичну відповідальність за конкретні правопорушення, він прагне їх відвернути, попередити. Без сумніву, тут мова йде про превентивний державний примус, завдання якого полягає в переборенні мотивів протиправної поведінки у свідомості людей, якщо такі мотиви існують. Не завжди мотив страху перед покаранням спроможний перебороти мотиви, які протистоять йому, але цілком очевидно, що для багатьох суб'єктів він стає вирішальним та утримує їх від правопорушень [19, с. 483].

Попереджувальну функцію в українській правничій літературі пов'язують з репресивно-каральною. Вона покликана забезпечувати формування в особи мотивів, що спонукають додержуватись законів, поважати права і законні інтереси інших осіб [20, с. 50-54].

Разом із тим у роботах українських вчених спостерігається тенденція зближення превентивної та виховної функцій, їх навіть іноді називають одним терміном – превентивно-виховною функцією юридичної відповідальності.

Виховна функція розглядається як така, що спрямована на сприйняття всіма громадянами цінності права, виховання поважливого ставлення до нього з боку суспільства, зростання правової активності з метою запобігання правопорушенням (загальна превенція), а також на виховну корекцію заходами юридичної відповідальності поведінки особи, що вже вчинила правопорушення, з метою запобігання вчиненню нею нових протиправних діянь (приватна превенція) [21, с. 387].

У превентивній функції польські правники, як і українські, розрізняють загальну та спеціальну (індивідуальну) превенцію.

На думку Л. Лернелля, вплив індивідуальної превенції реалізується в трьох її функціях: фізичному унеможливленні здійснення нових правопорушень, абсолютному фізичному примусі; відлякуванні; перевихованні [22, с. 220]. Ці впливи науковець розглядає сукупно, оскільки саме лише відлякування не є абсолютно ефективним «запобіжником» подальших правопорушень. Кримінальне покарання виступає гамівним чинником, яким є страх перед репресією, але не виключає виникнення іншого, злочинного вибору поведінки.

У своїх останніх дослідженнях польський вчений А. Шпунар критично ставиться до виокремлення превентивно-виховної функції. На думку науковця, недопустимо ці дві функції позначати одним терміном, навіть якщо він вживається для уявного скорочення [23, с. 17-26]. При цьому, не пропонуючи своїх доведень, автор переконаний у застарілості виховної функції кримінального права.

Слід особливо звернути увагу на те, що в польській літературі провідну роль відводять превенційній функції відповідальності держави. Як відмічає Є. Кондек [24, с. 36-45], при відповідальності держави реалізується передусім превенційна функція. Він погоджується з підходом, відповідно до якого запровадження відповідальності створює певні бар'єри для функціонування держави. Тут не йдеться про бар'єри, що стосуються всіх дій, а лише діянь, незгодних із правом. Діючи під загрозою понесення відповідальності, держава не стільки не буде вчиняти діяння, скільки буде здійснювати їх обережніше, з меншою часткою беззастережності. Окрім того, відшкодування може відігравати певну репресивну роль.

Питання про функції кримінального права завжди був предметом обговорення і в австралійській юридичній літературі. Важливу функцією кримінального права австралійський учений Р.П. Роулстон вважає його охоронне призначення, здатне продемонструвати соціально-етичний осуд діянь, які спричинили кару, і таким чином захищати і підтримувати пануючу в суспільстві мораль і право [25, с. 1].

Безперечно, кожна держава як публічно-владна інституція, здійснюючи функцію забезпечення свободи, безпеки і власності, створює і захищає правопорядок усередині країни (внутрішня правова функція). В юридично організованому суспільстві цій функції відповідає кримінальна політика. Правова політика у сфері боротьби зі злочинністю є політика, що реалізує правові цінності безпеки, законності, справедливості, захисту законних інтересів особистості і суспільства в цілому.

Ще Франц фон Ліст визначав кримінальну політику як цілеспрямований стратегічний вплив на злочинність, заснований на знанні реального її стану і тенденцій, що має базово правові засоби і переслідує ціль максимально можливої мінімізації рівня злочинності [26].

Австралійські вчені Р. Саллман і Дж. Вілліс виділяють три моделі кримінальної (законодавчої та судової) політики, які історично змінювали одна одну і пов'язувалися зі специфічним розумінням особистості злочинця і сутності покарання [27, с. 6-7].

У Блекстон вважав, що кримінальне право щодо небезпечних злочинців має за мету повне позбавлення їх можливості здійснювати в майбутньому злочинну діяльність, «що досягається покаранням у вигляді смертної кари або довічними каторжними роботами, в'язницею» [28, с. 15].

Експериментальним полем проведення подібної кримінальної політики стали австралійські колонії Великобританії, історія заснування яких є втіленням ідеї про «penal colony» – в'язниці під відкритим небом. Відносно ж аборигенного населення Австралії кримінальна і в цілому соціальна політика метрополії спочатку передбачала відкрите фізичне знищення правопорушників, а кримінальне покарання було зведено до державного терору поза всяких процесуальних норм і гарантій.

Наприкінці XVIII – початку XIX ст. склалося етичне розуміння особистості злочинця як носія «злої волі» в рамках класичної школи кримінального права. При цьому в англо-австралійській доктрині та судовій практиці не знайшли однозначного визнання абсолютні теорії цілей покарання (кримінально-правові концепції німецьких філософів – ідеалістів Канта і Гегеля). Останні розглядали покарання як фрагмент метафізичної боротьби зі злом в окремій людині, як справедливий відплату за скоєне, бо злочин порушує «абсолютну ідею», «категоричний імпе-

ратив» про справедливість. Багато філософів-етиків, як відзначають австралійські вчені Р. Бретт і Л. Уаллер, підтримують цю теорію, апелюючи до гегелевського аргументу про те, що злочин – це заперечення права, а покарання – заперечення цього заперечення [29, с. 18].

Тому англійські утилітаристи запропонували теорію «превенції через залякування». Прихильники руху за реформу кримінального права Англії (У. Іден, І. Говард, І. Бентам, С. Ромілли, Дж.Ф. Стіфен) виступали за встановлення репресивної моделі кримінальної політики, відкидаючи при цьому доктрину «максимальної суворості» покарання на користь доктрини «пом'якшеної загрози». Вони розглядали залякування як найбільш важливу функцію кримінального права, доводячи, що основним регулятором поведінки потенційних злочинців може і повинна стати загроза у вигляді кримінальної репресії. Утилітаристи розглядали злочинця як «жертву», яку належить принести в інтересах загального попередження, тобто покарання має утилітарну мету – покарання одного, щоб інші відчували страх від реальності кримінальної репресії. У. Іден пропонував виходити при застосуванні кримінальних законів з міркувань «природної справедливості» і «суспільної користі», співвідносячи суворість покарань із тяжкістю злочинів. Однак серйозний вплив на розвиток австралійського кримінального права, законодавства і пенітенціарії здійснили погляди І. Бентама, в яких найбільш повно розвинуто ідею «корисності» покарання. У сфері кримінальної політики він закликав до проведення «економічної» кримінальної репресії, яка не вимагала б великих витрат з боку держави, а також виступав противником надмірного нерационального посилювання покарань. В області судової політики та правозастосування він висунув ряд принципів призначення покарання: воно не повинно бути безпідставним (коли акт у цілому не шкідливий), недійсним (нездатним запобігти шкоди від злочину), неприбутковим або занадто дорогим (дорожче заподіяної злочинною шкоди) і непотрібним (можливо запобігання шкоди не репресивною, дешевшим шляхом) [30, с. 168].

На рубежі XIX – XX століть у зв'язку з прискоренням соціально-економічного та політичного розвитку (завершення формування незалежної державності Австралії), а також під впливом кримінологічних (кримінально-соціологічних, кримінально-політичних) «орієнтирів» австралійське кримінальне право зазнало серйозних перетворень. У підсумку складається нова, гуманістична (соціалізована) модель кримінальної політики, що припускає вихід за межі кримінально-правового розуміння особистості злочинця як соціально небезпечного діяча. Основною функцією такої кримінальної політики вважається боротьба зі злочинністю як із соціальною хворобою, що загрожує існуванню суспільства як єдиного соціального організму. Тому кримінальне право не має керуватися тільки такими утилітарними критеріями, як доцільність і ефективність, але й ґрунтуватися на таких морально-етичних засадах, як справедливість і гуманність. Ступінь страждання в покаранні повинна визначатися не споживчими цілями, не користю і вигодою, а етикою і економією кримінальної репресії.

У рамках соціологічного (або позитивістського) напрямку в кримінальному праві з'являється теорія «нового соціального захисту», що припускала нове ставлення до злочинця, оскільки злочин розглядався як проекція особистості на площину суспільства. Робиться спроба подання християнської концепції почуття моральної відповідальності людини за свої вчинки з позитивістським трактуванням «небезпеки» суб'єкта. До абсолютних та утилітарних теорій покарання додається телеологічна теорія виправлення (індивідуального реформування) або реабілітації (ресоціалізації). Позитивісти закликали до «деюридизації» кримінального права, до відмови від його жорсткої догматичної конструкції, що базується на града-

ції покарання залежно від тяжкості скоєного. При цьому нібито має відбуватися поступове витіснення ідеї покарання ідеєю захисту, що виходила з доцільності застосування заходів безпеки до осіб, які знаходяться в «передлітньому стані». Як зазначає австралійський вчений Дж.М. Беннетт, ретрибуція і превенція як цілі кримінальної політики слабшають, і встановлюються завдання реформації і «поводження» (treatment) з ув'язненими правопорушниками з метою їх реверсії, тобто подолання їх антисоціальних нахилів і перетворення на добропорядних громадян [31, с. 105].

Засоби кримінально-правового впливу повинні бути такі, щоб вони не нейтралізували злочинця, а сприяли його поверненню в суспільство, його реінтеграції. Широко поширена в Австралії практика «поводження із злочинцями» (treatment of offenders) відображає нові тенденції кримінальної політики і повинна на відміну від покарання, заходів соціального захисту та заходів безпеки підкреслювати як основну задачу саме ресоціалізацію злочинців.

«Тритмент» розглядається не в якості заміни покарання, а як форма виконання останнього після винесення вироку, іншими словами, безпосереднє поведження із засудженим в місцях позбавлення волі у вигляді так званої групової психотерапії (бесіди психологів, психіатрів, священників з ув'язненими).

Таким чином, виховна функція кримінальної політики і соціально-інтегративна функція кримінального права отримують пріоритет над соціально-превентивними та каральними (штрафними) завданнями. Однак досить скоро перенесення центру уваги з діяння на діяча і в цілому реабілітаційна модель спричинили низку негативних явищ. По-перше, виникла проблема необгрунтовано широкої дискреції (розсуду) в діяльності судової системи та виправної юстиції щодо здійснення «тритменту» з правопорушниками. По-друге, став піддаватися різкій критиці сам термін «перевиховання – виправлення», перетворюючий в'язниці в «клініки-реформатори» і трактуваний як «лікування хвороби». По-третє, серйозні нарікання викликала система невизначених вироків, тобто їх винесення без точного зазначення строку позбавлення волі з можливістю звільнення тільки після досягнення «лікування» (виправлення). Так, у доповіді 1977 австралійської Комісії з реформи права вказувалося, що «останніми роками розчарування в успіху програми реабілітації злочинців і сумніви в ній, що підігруються звітами про зростання злочинності, знову схилили громадську думку і багатьох фахівців у бік

відплати і залякування як основних цілей покарання». Досвід застосування заходів соціального захисту і введення в законодавство поняття «небезпечний стан» породили порушення меж правильного розуміння гуманізму, принципів рівності і справедливості, перетворивши людину в технічний об'єкт кримінального виховання, а кримінальне право – на засіб виправлення та психологічної корекції.

Останнім часом в австралійській юридичній доктрині набули поширення змішані концепції цілей кримінального покарання і завдань кримінального права. В якості таких називають залякування і відплату (карну кару як справедливу відплату), загальну і спеціальну превенції, морально-юридичне виправлення.

У наш час Австралія – країна з найнижчим рівнем злочинності у світі. Можна сказати, що вивчення кримінального права Австралії буде досить корисним для законодавців і юристів України.

Висновки. Отже, нами з'ясовано поняття кримінального права в різних значеннях, його призначення та роль у сучасному праві зарубіжних держав, а також мету, задля якої воно існує, якої необхідно досягти (тобто завдання).

У кримінальному законодавстві більшості закордонних країн норми, що визначають його завдання, відсутні. Відповідна традиція більшою мірою характерна для країн Балтії, Співдружності Незалежних Держав. Однак і тут є часом істотні відмінності в термінології. Зокрема, КК Грузії (ч. 3 ст. 1) визначає не завдання, а цілі Кримінального кодексу, а КК Киргизстану (ч. 1 ст. 1), Республіки Молдова (ст. 2) досить чітко проводить межу між його цілями й завданнями.

У контексті кримінального права Польщі науковці виділяють такі функції, як: покарання, каральна (репресивна, пенальна), попереджувальна (превентивна), виховна функції. Як ми бачимо, і тут збігаються функції, такі як попереджувальна та виховна.

Питання про функції кримінального права завжди було предметом обговорення і в австралійській юридичній літературі. Важливою функцією кримінального права австралійські вчені вважають його охоронне призначення, здатне продемонструвати соціально-етичний осуд діянь, які спричинили кару, і таким чином захищати і підтримувати пануючу в суспільстві мораль і право.

У наш час Австралія – країна з найнижчим рівнем злочинності у світі. Можна сказати, що вивчення кримінального права Австралії буде досить корисним для законодавців і юристів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальне право. Особлива частина. Мультимедійний навч. посіб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnr_krum_pravo_osob/index.html
2. Алексеев С. С. Общая теория права: курс в двух томах. Т. 1 / С.С. Алексеев. – М., 1981. – 191 с.
3. Анисимов Д. И. Функции уголовного права // Вестник юридического факультета : сб. науч. тр. – Самара : Изд-во Самар. гуманит. акад., 2006. – Вып. 7. – С. 41-52.
4. Байтин М. И. Сущность права. Современное нормативное понимание на грани двух веков / М. И. Байтин. – Саратов : СГАП, 2001. – 157 с.
5. Дуюнов В. К. О социальном назначении уголовного наказания / В. К. Дуюнов. – 1982. 70 с.
6. Оцяця А. С. Дефініція функції кримінального права / А.С.Оцяця // Актуальні проблеми держави і права, 2011. – С. 57–64.
7. Радько Т. Н. Теория государства и права : учеб. пособие / Т. Н. Радько. – М. : Рос. акад. адвокат., 2001. – 208 с.
8. Смирнов В. Г. Функции уголовного права / В. Г. Смирнов. – Л., 1965. – 9 с.
9. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений // Ю.Г.Ткаченко. – М., 1980. – 34 с.
10. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 02 вересня 2013 року: (відповідає офіц. текстів) – К.: Алерта, 2013. – 184 с.
11. Философский энциклопедический словарь. – М., 1989. – 719 с.
12. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В.К. Бабаева. – М.: МАУП, 2003. – 592 с.
13. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь – Мн.: Національний центр правової інформації Республіки Білорусь, 2005. – 301с.1, с. 4.
14. Уголовный кодекс Грузии принят 22 июля 1999г. Введен в действие с 2 июня 2000г.
15. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 1 октября 1997 года № 68.
16. Уголовный кодекс Республики Молдова N 985-XV от 18.04.2002.
17. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
18. Kowalski J. Wstęp do nauk o państwie i prawie. Warszawa: Państw. Wydaw. Naukowe, 1973. – 295 s.
19. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права: Підручник для студ. вищ. навч. закл. Освіти / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М.Хома. – Л. : НовийСвіт-2000, 2003. – 584 с.
20. Білозьоров Є. Юридична відповідальність як передумова правомірної поведінки особи : теоретичні аспекти / Є. Білозьоров // Право України.- 2006. – № 1. – С. 50-54.

21. Загальна теорія держави і права / М.В. Цвік(ред.), О.В. Петришин(ред.). – Х.: Право, 2009. – 584 с.
22. Lernell L. Podstawy nauki polityki kryminalnej : studia z zagadnień przestępcstwa, odpowiedzialności i kary. Warszawa : Wydaw. Prawnicze, 1967. – 509s.
23. Szpunar A. Uwagi o funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej // Państwo i Prawo. – 2003. № 1. – S. 17-26.
24. Kondek J.M. Teoretycznoprawne podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za szkody wyrządzone działaniem władzy publicznej // Przegląd Sądowy. – 2007. – № 1. – S.36–45.
25. Roulston R. P. Introduction to Criminal Law in New South Wales. Sydney, 1975. P. 1.
26. Гарашук М. Концепції справедливого покарання / Микола Гарашук // Юстиніан. Юридичний журнал. № 6, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3229>
27. Sallman P. and Willis J. Criminal Justice in Australia. Melbourne, 1984. P. 6–7.
28. Оксамытний В.В. Система уголовных наказаний в Англии. Киев, 1977. С. 15.
29. Brett P. and Waller L. Criminal Law : Text and Cases. Melbourne, 1978. P. 18.
30. Бентам И. Избранные сочинения. Т. 1. СПб., 1867. С. 168.
31. Bennett J.M. Criminal law // The Australian Encyclopaedia. Vol. 3. Sydney, 1983. P. 105.

УДК 343.97(73)

ШАХРАЙСЬКІ ПОСЯГАННЯ НА ФОНДОВІ РИНКИ УКРАЇНИ ТА США: ПІДСТАВИ, ОЗНАКИ ТА ФОРМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Каменський Д.В.,
к.ю.н., доцент

*Бердянський інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Стаття присвячена дослідженню із застосуванням методу порівняльного правознавства питань кримінальної відповідальності за шахрайські посягання на фондові ринки України та США. Розкривається бланкетний характер опису диспозицій відповідних кримінально-правових заборон, аналізуються законодавчі неточності та проблеми практики застосування. Автор доходить висновку про принципово різний рівень захищеності вітчизняного та американського фондових ринків від протиправних посягань.

Ключові слова: фондовий ринок, акція, обман, матеріальна ознака, елемент злочину.

Каменский Д.В. / МОШЕННИЧЕСКИЕ ПОСЯГАТЕЛЬСТВА НА ФОНДОВЫЕ РЫНКИ УКРАИНЫ И США: ОСНОВАНИЯ, ПРИЗНАКИ И ФОРМЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ / Бердянский институт государственного и муниципального управления, Украина

Статья посвящена исследованию с применением метода сравнительного правоведения вопросов уголовной ответственности за мошеннические посягательства на фондовые рынки Украины и США. Раскрывается бланкетный характер описания диспозиций соответствующих уголовно-правовых запретов, анализируются законодательные неточности и проблемы практики применения. Автор приходит к выводу о принципиально разном уровне защищенности отечественного и американского фондовых рынков от противоправных посягательств.

Ключевые слова: фондовый рынок, акция, обман, материальный признак, элемент преступления.

Kamensky D.V. / FRAUDULENT OFFENSES AGAINST STOCK MARKETS OF UKRAINE AND USA: GROUNDS, FEATURES AND FORMS OF BRINGING TO CRIMINAL LIABILITY / Berdyansk Institute of State and Municipal Management, Ukraine

Based on the method of legal comparison, the article is dedicated to a study of issues of criminal liability for fraudulent attacks on Ukrainian and U.S. stock markets. General features of a modern stock market are provided based on examples of developed countries. Blanket character of dispositions description of relevant criminal prohibitions is revealed, legislative mistakes and practical issues of application are analyzed. Main case law materials including decisions by the U.S. Supreme Court and federal appellate courts are comprehended and compared with Congressional Acts. The meaning of the terms «security», «note» as well as main elements of securities fraud (such as trade, materiality, intentionally) are scrutinized under the existing federal law, case law and doctrine. It is substantiated that the U.S. Congress has in many cases created extremely flexible language of securities law as well as relevant provisions of «white collar» criminal law. Most important criminal cases are cited in the article and their impact on refining court practice and stock market in general are demonstrated.

The author comes to the conclusion that fundamentally different levels of protection of domestic and U.S. stock markets from illegal encroachments exist. It is proven that U.S. stock market protection is historically much better developed and possesses a better variety of legislative and law enforcement tools compared to Ukraine. Based on the restrictions for the article format it is proposed to research features of criminal liability for insider trading in one of the future papers.

Key words: stock market, security, lies, material element, element of a crime.

Розвинений і прозорий фондовий ринок є індикатором потужної ринкової економіки. Україна, будучи державою із постсоціалістичною економікою, в якій процеси вільного ринку тільки-но набирають обертів, наразі не може похвалитись ані сильним фондовим ринком, ані його досконалою законодавчою регламентацією. Шість відносно нових статей Кримінального Кодексу України, присвячені відповідальності за маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222-1), підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1), порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223-2), виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224), незаконне використання інсайдерської інформації

(ст. 232-1) та приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232-2) на практиці майже не застосовуються знову ж таки через рудиментарність українського ринку цінних паперів.

Натомість у Сполучених Штатах Америки кримінальна відповідальність за шахрайські зловживання на фондовому ринку існує давно. Власне, і сам фондовий ринок цієї країни залишається усталеною й розвиненою складовою національної економіки, створює основні тренди на світових фінансових аренах.

Далі у стислому вигляді розглянемо низку основних ознак американського (і не тільки) фондового ринку, що безпосередньо пов'язані з матеріальною складовою суспільної небезпеки відповідних посягань.